

בסוגיא דמקצת סימנים

איבעיא להו פרה שילדה כמין חמור ויש בו מקצת סימנים מהו וכו' עיין כל הסוגיא. ולמסקנא נפשט השאלה דבפרה שילדה כמין חמור דמהני מקצת סימנים וכמבואר בהביריתא, אבל לא איפשט השאלה בחמור שילדה כמין סוס או בפרה שילדה כמין סוס. ונחלקו הראשונים להלכה, דלכו"ע בפרה שילדה כמין הסוס עדיין לא נפשט השאלה והפסק הוא דהמע"ה ונאכל לבעלים אבל אסור בגיזה ובעבודה, אבל בחמור שילדה כמין סוס לדעת הרמב"ם פי"ב הל' בכורים הל' י"ח אישפט לחיובא, וביאר הכס"מ דהרמב"ם פסק כהא"ת"ל כדרכו, והרדב"ז הוסיף דכיון דבפשטות הביריתא מורה דמהני מקצת סימנים דאף דהגמ' דחה לא סמכין אשינויי דחיקי. אבל הרמב"ן בהלכותיו והרא"ש והטור פסקו דאף בחמור שילדה כמין סוס דהוי ספק ולכן מפריש שה והוא לעצמו משום המע"ה כשאר ספקי פטרי חמור, וכן פסק השולחן ערוך סי' שט"ז.

תוד"ה ומה הן באכילה. מה הוא מיושב יותר שלא דבר אלא בפרה שילדה מין חמור ולא חמור שילדה סוס עכ"ל. ועיין ש"מ אות א' שכתב בשם התוס' הרא"ש דיש גורסים בהמשנה פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין פרה ובזה מיושב מה הן באכילה, וכתב דמשמע יותר גירסא זו דזה יותר רבואת דאף דילדה מין הקדוש לבכור מ"מ פטור, והובא כל זה בהרא"ש בפסקיו ד', וכתב שם דאף דהגמ' כתב דיש יותר רבואת בחמור שילדה כמין סוס דכיון דשניהם פרסותיו קלוטות ואין בהם קרנים הו"א דחמור אדום הוא, זה דיחוי בעלמא ולעולם הביריתא נקט זה לאשמועין דאפי' בכה"ג מהני מקצת סימנים.

אבל חמור שילדה כמין סוס למאן קתני לה לפטורא פשיטא וכו'. והק' הרע"א על המשנה דלכאוף אותה קושיא יכול להקשות גם על המשנה דשם ג"כ קתני חמור שילדה כמין סוס, וא"א לתרץ דהוא משום מקצת סימנים כיון שלא הזכיר זה בהמשנה כלל. וכתב רע"א דמזה יש ראי' ברורה לגירסת הרא"ש דבמשנה איתא חמור שילדה כמין פרה ולא חמור שילדה כמין סוס ולכן ליכא לאקשויי על המשנה. אבל תוס' לא גרס כן אלא גרס כלפנינו דחמור שילדה כמין סוס וכן מבואר בהרמב"ם, ולדעת התוס' והרמב"ם כתב הדרך אמונה (ביאור הלכה פי"ב הל' בכורים הי"ח) דצריך לומר דהומ"ל לטעמך. עוד כתב בדרך אמונה דלפי מ"ש הרא"ש דאין לגרוס במתני' חמור שילדה כמין סוס דפשיטא ומה שתי' הגמ' דאיצטריך משום דכיון דשניהם פרסותיו קלוטות הו"א דחמור אדום הוא רק דיחוי בעלמא א"כ צ"ל דלהלכה נפשט האיבעיא דחמור שילדה כמין סוס ודומה במקצת סימנים חייב בבכורה, והעיר הדברי חמודות דא"כ למה פסק הרא"ש דהוי ספק, וכתב הדרך אמונה דצריך לומר דלא בריא ליה להרא"ש לומר דהוי דיחוי בעלמא.

עוד בענין מקצת סימנים

רחל שילדה מין עז ועז שילדה מין רחל פטור מן הבכורה ואם יש בה מקצת סימנים חייב. ואיתא בגמ' לעיל דף ג': דמום קבוע הוי לשחוט עליו וכן פסק הרמב"ם פי"ב הל' בכורות ה"ו. והעיר הגרי"ז דבמתני' פרה שילדה כמין חמור דג"כ חייב במקצת סימנים שם כתב הרמב"ם הרי זה בכור לכהן, ומשמע דאינו כמו בכור בעל מום אלא שלא קדוש כלל ומותר בגיזה ובעבודה ורק דיש בה דין מתנת כהונה לכהן וכמו שותפות עכו"ם לפי ר' יהודה דחייב בבכורה אבל מותר בגיזה ועבודה דאין בה קדושה כלל רק שהוא ניתן לכהן, ודחק קצת בטעם החילוק בין רחל שילדה כמין עז דהוי בכור בעל מום ואסור בגיזה ועבודה ופרה שילדה כמין חמור דאין לה שום קדושה כלל, וכתב דאפשר משום דכיון דטעם דחייב הוא משום דחמור ג"כ יש בה קדושת דמים א"כ לא עדיף מחמור ואין בה קדושת הגוף כלל והניח בצ"ע. ובשיעורי ר' משולם דוד הלוי העיר דיש צד דאף בפרה שילדה כמין סוס מהני מקצת סימנים, ואם הטעם שאין בה קדושה הוא משום דלא עדיף מחמור על הצד שאף כמין סוס מהני הו"ל להני מקצת סימנים אף לאוסרו בגיזה ועבודה, וצ"ע.

בענין חמור שילדה כמין פרה והיוצא מן הטמא טמא

תוד"ה למה לי למיתני שהיוצא. לקמן דייק מינה מי רגלים של חמור אסורין והכא דייק מדקתני שהיוצא שנותן טעם לדבר הוה ליה למיתני והיוצא עכ"ל. וביאר הגרי"ז דשני הדינים חלוקים הם בעיקר יסוד דינם, דחמור שילדה כמין פרה אין האיסור משום שיוצא מן החמור אלא משום דנחשב כמין חמור בעצמו אף שנראה כפרה, וכ"כ האמרי משה סי' ד' אות י"ז והביא ראי' דנולד מן הטרפה מותר כמבואר

בביצה דף ו' ובשו"ע סי' ע"ט ולא אמרינן דיוצא מן האסור אסור וש"מ דבלידה לא אמרינן כן אלא טעם האיסור הוא משום דהוא עצמו נחשב מין חמור כיון שבא מן החמור, ועוד ראי' דביוצא מן האסור אין לוקין ובחמור שילדה כמין פרה לוקין וש"מ דאין איסור משום יוצא. וכבר קדמם החו"ד סי' פ"א ס"ק ב' והביא ראי' דאל"כ למה בעינן גמל גמל ב' זימני תיפוק ליה דכל היוצא מן הטמא טמא וביאר החו"ד "דלא שייך כל היוצא מהטמא טמא רק בדבר המתמצה מגופה אבל בדבר שנוצר בתוכה בריה חדשה בידי שמים לא שייך כל היוצא מטמא" עכ"ל, וכבר דברנו לעיל דף ה' דהיד אליהו היה מסופק אם הוא נחשב מין טמא או שאסור משום יוצא מן הטמא, אבל אף לפי היד אליהו נראה דהדין של מי רגלים של חמור הוא דין אחר מהדין של חמור שילדה כמין פרה. דהנה על הדין של חלב טמא הגמ' הק' למה לי הגמל ב' זימני תיפוק ליה אבל על הדין של חמור שילדה כמין פרה לא הק' הגמ' ומוכח כסברת החוות דעת דאין דין של הטמאים לרבות צירן ורוטבן בפרה שילדה כמין חמור שאינו מתמצה בגופה אלא שהוא דין אחר. אבל עיין עוד בחי' הרח"ה הל' מאכ"א פ"ג הי"א דביאר הב' דינים באריכות אלא שהגר"ח סובר בטהור שנולד מן הטמא יש שני האסורין הן שהוא מין טמא הן שהוא יוצא מן הטמא עיי"ש [ואולי יש לתרץ דהגמ' לא הק' על חמור שילדה כמין פרה תיפוק ליה מהטמאים דהקרא קאמר דהוי מין טמא ממש ולוקין עליה].

בענין הטמאים לרבות צירן ורוטבן

מאי שנא מהא דתניא הטמאים לרבות צירן ורוטבן. הנה מתוס' מבואר דציר ורוטב הוי ב' איסורים חלוקים בעיקר יסוד דינם, והא דילפינן תרומיהו מאותו קרא הוא משום דשקולים הם ויבואר שניהם, ונבאר מהו האיסור של ציר ומהו האיסור של רוטב. הנה רש"י פי' דציר הוא שומן הדג, והגמ' רצה לכלול ג"כ חלב טמא בדין של ציר אלא דדחי משום דחלב אפי' טהורה חידוש הוא, והענין הוא דאיסור של שרצים או בהמות טמאות הוא הבשר שלהם וציר לאו בשר הוא אלא שומן ואינו נכלל בגוף האיסור, ורק משום דנתהווה מהבשר יש איסור עליה ולכן היה ס"ד לכלול חלב ג"כ. ובחו"ד סי' ע"ט ס"ק א' כתב דזהו מקור של כל הדין של יוצא מן הטמא טמא דנתחדש באיסור ציר שאף דבר שאינו נכלל באיסור התורה אם נתהווה מן האיסור יש לו ג"כ איסור.

ורוטב הוא הבשר עצמו של השרץ או הבהמה טמאה רק שנמוח ונעשה נוזל, ולכן ס"ד דהוי כשתיה ואינו נכלל באיסור האכילה משום דהוי משקה ולא אוכל וכמבואר בתוס' ד"ה רוטב, והאיסור של רוטב הוא בכל איסורים אף בדגים טמאים וכמבואר כל זה במסכת חולין דף ק"כ. ולכן הק' התוס' דמה צריך עוד קאר תיפוק ליה ממשרת ליתן טעמם כעיקר דגם בטעם הבשר נמוח ונעשה רוטב ולכן נותן טעם, ותי' התוס' דעכ"פ הוי אכילה משא"כ הרוטב עצמו ס"ד דהוי שתיה וכו"ל. ומציר לחודיה לא שמעינן דשתיה מהני דיכול לאוקמי ציר כגון שהקפאו ועכשיו הוא קשה כמאכל ולא נוזל וכמ"ש התוס', והחידוש דאסור הוא משום דלאו בשר הוא וכו"ל. והרשב"א בחולין דף צח: הק' להיפך למ"ד דסובר טעם כעיקר לאו דאורייתא למה אינו אסור משום הטמאים לרבות צירן ורוטבן, ותי' דזהו כשהן בעין אבל כשהן בתערובות אינו נכלל בהטמאים ובעינן קרא של משרת ולמאן דלא דרש משרת לטעם כעיקר אינו אסור מדאורייתא כיון שהוא בתערובות. והרע"א חולין דף צז: בהמערכה שם אות ו' חקר אם זה שאינו אסור בתערובות אם לא משום טעם כעיקר הוא משום ביטול ברוב ואל"ה ודאי הוי אסור מדאורייתא משום הטמאים או דכל האיסור של הטמאים הוא רק כשהם בעין ובתערובות ליכא איסור של הטמאים כלל אף אם אין כאן ביטול ברוב, עיין שם שהוכיח מתוס' והר"ן והרשב"א בהסוגיא שם שאף בלא ביטול ברוב כיון שהוא בתערובות לא אמרינן הטמאים.

תוד"ה לאסור צירן וכו'. וקצת תימה כיון דצריך קרא בשרץ ובבהמה טמאה ודגים דליכא קרא לא אסר מדאורייתא היכי מיייתי רבא ראייה התם מהטמאים לאסור ציר טרפה עכ"ל. והגרי"ז יישב דאפשר לפרש דאף בדגים יש דין של יוצא מן הטמא טמא והא דציר דגים מותר הוא משום דהוי זיעה בעלמא דהחילוק הוא במציאות ולא בהלכה, והביא דהרמב"ם פ"ו ה"א כתב דיש איסור יוצא בדגים וצ"ל דציר לא אסור מדאורייתא משום דהוי זיעה בעלמא, והביא דמפורש כן בהראב"ד בתו"כ וכן בש"מ בהשמטות סוף המסכת, ובזה רצה הגרי"ז ליישב התו"כ שהביא תוס' דשקץ הוא לכם גבי דגים דהתוס' כתב דהוי אסמכתא והגרי"ז טען דיכול לומר דהוי דאורייתא גבי שאר יוצא מן הטמא אבל לא גבי ציר דזיעה בעלמא הוא, אבל מתוס' מבואר דליכא כלל דין ציר בדגים ומשמע דאין כאן דין של יוצא מן טמא טמא גבי דגים.

ומטא בי מדרשא בשם הגר"ח דחקר אם בשר טרפה נפל לקדרה של בשר כשרה ויש ספק שישים מה הדין, דלכא' הדין הוא דמין במינו הוי דרבנן, אבל בשר טרפה בודאי לא נמלח וא"כ הדם הוא אינו מינו ויש לחוש לטעם כעיקר דאורייתא משום הדם, אבל משום איסור דם לדעת רוב פוסקים דם שבישלו דרבנן ויש להקל בספק שישים, אבל הגר"ח חקר דאף דמצד איסור דם הוי דרבנן אבל כל דם הוי כמו ציר שהוא יוצא מן הטמא טמא. והגר"ח חילק בין טרפה לנבלה, דבטרפה אכן יש דין דאורייתא של יוצא מן הטמא טמא. משא"כ נבלה לא גדל הדם באיסור וכמו גבי ביצה דביצת טרפה אסור מדאורייתא וביצת נבלה אסור מדרבנן, ולכן אם אינה טרפה אלא נבלה לא הוי אלא מדרבנן.

בענין דין כבוד ומורא תלמידי חכמים

את ה' אלוך תירא לרבות תלמידי חכמים. ועיין תוס' ב"ק דף מא: דהק' דא"כ למה לי מפני שיבה תקום ותי' דפסוק זה הוא רק ברבו מובהק או מופלג בדורו דדינו כרבו מובהק עכ"ל. ויש כמה דינים בשולחן ערוך שרבו מובהק הוא יותר מתלמיד חכם בעלמא. והעיר הגר"ז דלכא' יש שני דינים דין יראה דנלמד מפסוק זה ודין כבוד דנלמד ממפני שיבה תקום וגו', ומה קושיית תוס'. וביאר הגר"ז דאף דלגבי אב ואם הוי כבוד ומורא ב' מצוות וב' דינים חלוקים גבי ת"ח הוי מצוה א' וכמבואר ברמב"ם דמנאן סה"מ ר"ט למצוה א' וכן בהל' ת"ת פ"ה ה"א הביא רק דין א' לכבדם וליראה אותם, ועיין ביותר אריכות בספרו הל' תלמוד תורה.

בענין דם נעכר ונעשה חלב

סד"א הואיל דבהמה טהורה נמי חידוש הוא דאמר מר דם נעכר ונעשה חלב וכו'. והנה רוב ראשונים דהיינו תוס' והרמב"ן והרשב"א והר"ן והרא"ש סברי דדם שבישלו אינו אסור אלא מדרבנן וכמבואר במנחות דף כא. משום דאינו ראוי לכפרה. ורש"י סבר דדם שבשלו חייב וכן שיטת הרמב"ם הוא כרש"י בהלכות מאכלות אסורות פרק ו' הלכה ו' וכן בפרק ט' הלכה ו' דבשל דם בחלב אינו עובר משום בשר בחלב ומשמע דעובר משום דם. והבית יוסף סי' פ"ז כתב דדעת הרמב"ם שלא לפסקו כזיעירי במס' מנחות שם, וכן איתא בחי' הר"ן מס' חולין דף ק"כ. והאחרונים (הנקודות הכסף סי' פ"ז והפלתי סי' ס"ט והשאגת אריה תשובות חדשות סי' ט"ז והחת"ם סופר בחי' חולין דף ק"ט ועוד) כתבו דלפי רש"י בגמ' מנחות שם מסקנת הגמ' שם הוא דרך בחטאות פנימיות אינו עובר עיין שם.

והק' האחרונים (הפלתי סי' פ"א ס"ק ז' ובן של הנודע ביהודה בנודע ביהודה יורה דעה תנינא סי' ל"ו) דאם דם שבשלו אינו עובר עליו משום דאינו ראוי לכפרה או שאין זה דם הנפש א"כ כל שכן אם נעכר ונעשה חלב לא גרע מדם שבשלו, והחת"ם סופר חולין דף ק"ט הק' דאף להרמב"ם קשה דהוא סובר דבשלו הוי ראוי לכפרה אבל בחלב ודאי אינו ראוי לכפרה. עוד הק' האחרונים (הפמ"ג סי' ק"ה והאתון דאורייתא ועוד) דהגמ' שם למד מאיסור בשר בחלב דחלב דחלב עצמו מותר הא בשר בחלב אינו אסור אא"כ בשלו וכשבשלו אין כאן עוד איסור דם. והחת"ם סופר תי' דקודם הלמוד דחלב מותר ודאי היינו אוסרים דם שבשלו משום יוצא מן הטמא טמא אף שאינו עוד ראוי לכפרה הוא דם הנפש, אבל מאחר דהתירה תורה חלב אף שדם נעכר ונעשה חלב מזה ילפינן דכל שאינו דם הנפש וראוי לכפרה אין בה איסור דם. וצ"ע דאם כן למה בעינן קרא לטמאה. והחזון איש מנחות סי' כ"ג אות ח' מחלק בין אם יש שינוי טבעי דבזה הוי אותו דבר וכל היוצא מן הטמא טמא ומאחר דאסור אף שאינו ראוי לכפרה אף אם בשלו לא גרע אבל אם בשלו ע"י אדם אז פקע הדין דם, וכיון לזה הקהלות יעקב כאן.

עוד הק' הקה"י אף אם פקע שם דם כשבשלו או דאינו ראוי לכפרה למה אינו אסור משום יוצא מן הטמא טמא. וצדד לחלק בין אם דבר יוצא מן הטמא או אם הדבר טמא עצמו נשתנה, והביא ראי' דדעת הרמב"ן דאם טרפה נתפס חוזרת להכשרו ואינו אסור משום יוצא מן הטרפה. אבל הק' דנחלקו הראשונים בברכות פרק ו' דכתב רבנו יונה דמוש"ק מחיה טמאה נעשה מותר וכמו דאיסור שנמוח בדבש נותר, והרא"ש חולק. ותי' דשינוי טבעי הוי יוצא אבל שינוי ע"י אדם אינו יוצא. והנה בחי' הר"ן בחולין דף ק"כ וכן ברשב"א חולין דף קי"א בשם הבעל העיטור סברי דאף אם אינו עובר ואין בה מלקות מ"מ יש איסור דאורייתא וכעין חצי שיעור. והשאגת אריה נתקשה מאוד בזה דכיון דיש מיעוט הקרא א"כ בודאי הוא מותר לגמרי והאיך מצינו שעדיין נאסר איסור קל. ונראה בביאור הדבר דהראשונים סברי דאף אם אינו ראוי

לכפרה או דם הנפש מ"מ יש איסור של יוצא מן הטמא טמא ועל איסור זה אין לוקה עליו דהוי כמו חצי שיעור וכמבואר בהרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ג' הלכה ו'.

בענין הא דרצה הגמ' לאסור חלב משום שבא מן החי

סד"א הואיל וליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא. והרא"ש בחולין פרק כל הבשר סבר דמי חלב אסור באכילה משום אבר מן החי, דבאמת כל חלב הוי אבר מן החי אלא שיש היתר משום דהוי חלב וכמ"ש הסוגיא דבכורות דף ו', וכיון דמי חלב לא הוי חלב לענין בשר בחלב א"כ אין לה ההיתר של חלב והוי אבר מן החי, וכתב דאין לתמוה דהוי מותר כל זמן שהוא בתוך החלב דמצינו כיצא בזה בדם האברים דכשנבלע בהאבר מותר אבל אם פירש אסור מדאורייתא. והש"ך סי' פ"א ס"ק י"ב חולק על הרא"ש וכתב דמאחר שיש קרא להתיר החלב א"כ איסור אבר מן החי הוא דוקא על בשר ולכן אף אינו חלב מותר. והפרי חדש הק' על זה דאם לא בעינן השם חלב להתיר א"כ למה יש ס"ד להתיר חלב טמאה. והפלתי שם סוף סי' פ"א כתב דא"א לומר כן דהחלב אינו בשר או אבר ולא שייך ביה ולא תאכל הנפש עם הבשר אלא היה נאסר משום יוצא מן אבר מן החי וכן נקט הרע"א בכתב וחותם סי' כ"ב והביא ראיה מהרשב"א והר"ן דהוכיח דחלב (בצירי) נקרא בשר ואסור בחלב (בקמץ) משום דהוי אבר מן החי, וש"מ דאבר מן החי הוא דוקא על בשר, והא דאסר חלב (בקמץ) הוא משום יוצא מן האבר מן החי. אלא שהק' דלמ"ד בהמה בחייה לאו לאברים עומדת א"כ ליכא כאן איסור אבר מן החי על הבהמה ואיך שייך לאסור משום יוצא, וצידד לומר דאותו מ"ד צריך לסבור דדם נעכר ונעשה חלב ולכן בעי קרא משום זה. ועיין קה"י כאן סי' ו' דתי' דאף אם בפועל ליכא איסור אבר מן החי על הבהמה מ"מ שייך דין של יוצא מן האסור לומר דיש לו כל הדינים של מה שיוצא ממנו ולכן כמו שהבהמה נאסר בשעת פרישתו כמו כן החלב עיי"ש. והנו"ב (יור"ד תנינא סי' ל"ו) ביאר דחל על החלב איסור של אינו זבוח דכמו דהבהמה יש לה איסור אינו זבוח כמו כן החלב שהוא בכלל הבהמה, וכיון לזה הנאות יעקב סי' ז'.